

Educació per la democràcia i filosofia¹

Irene de Puig, directora del GrupIREF

Seguint les estadístiques, a les societats democràtiques cada vegada hi ha menys participació o la participació democràtica és més tèbia. Només en moments puntuals, molt concrets, un referèndum per exemple, es desperten passions, es promou el debat i augmenta la participació a les urnes. Segurament hi ha moltes causes que expliquin aquests fenòmens.

Sense entrar en anàlisis sociològiques i geopolítiques complexes, ens centrarem en què pot fer l'escola per a desenvolupar actituds i comportaments democràtics. Entenent que les democràcies necessiten ciutadans reflexius, creiem que hi ha al menys dos grans mals que dificulten la participació i la implicació de la ciutadania a la vida pública: la incapacitat i la indiferència.

Incapacitat significa que no es donen les condicions per a exercir una actuació en plenes facultats. Per això, sovint les campanyes polítiques aquí i fora semblen fetes des d'un simplisme ofensiu. I això és perquè cal captar persones que no podrien comprendre missatges més enllà del "sortir sovint a la televisió" o ser més elegant o més simpàtic. Sovint els missatges de fons són elementals i apel·len a les necessitats primàries: farem habitatges, crearem llocs de treball, pujarem les pensions, baixarem impostos, etc., és a dir, van dirigits als aspectes substancials, però tot el que és lletra petita (com es farà, si serà possible, com caldrà negociar, etc..) tot això queda en suspens i no forma part d'una anàlisi rigorosa. Aquests missatges, per a públic infantil de totes les edats, penetren perquè sovint no hi ha desenvolupades les eines d'anàlisi, no s'està prou atent a la trampa que contenen.

Poques vegades els arguments dels nostres polítics són constructius i matisats, sovint són apologetics respecte als propis encerts i simples diatribes destructives respecte els opositors. Quantes vegades heu sentit reconèixer (que no justificar!) els errors, les distraccions, les badades, els desinteressos?

Cal i es pot posar remei: es tracta de capacitar, d'ajudar els infants a deliberar, a fer judicis, a contrastar-los, a prendre decisions, a ser analítics i crítics, a defensar les pròpies opinions. És clar que per defensar les pròpies opinions cal tenir-ne. I aquest, de vegades, és el segon mal: la indiferència.

La indiferència es produeix quan no es comprèn la implicació personal del que hi ha en joc tant individualment com col·lectiva. Les grans decisions venen de molt lluny (no necessàriament en l'espai, de vegades mentalment lluny) i no semblen tenir res a veure amb el que ens afecta. Aquest sentiment de distància –ja ho diu el bolero "la distancia es el olvido"- allunya l'interès, probablement per manca de comprensió del fenomen. Avui en el món globalitzat sembla que tot es decideix en despatxos inaccessibles.

---

¹ Article publicat al n° 407 d'*Escola Catalana* (publicació d'*Omnium Cultural*), febrer de 2004

Anem per la vida com a vassalls, clients, electors, consumidors, inversors. Cal recuperar el protagonisme i retornar el subjecte al seu lloc. Sí que hi ha poders fàctics poderosos però també nosaltres, cadascú de nosaltres en singular i encara més col·lectivament, tenim moltes oportunitats per a prendre decisions o per a rebutjar-ne d'altres. La mandra o el desinterès són bons amics de postures rígides, de doctrines precuinades, de dogmatismes, de posicions "segures i inamovibles" perquè requereixen menys esforç, proporcionen seguretat i fomenten la conformitat, i sovint arrelen en els prejudicis. Ajudar a comprendre, donar significació a certes situacions i experiències ha de fer els estudiants més sensibles i més conscients del seu paper com a ciutadans.

La majoria d'educadors estarien d'acord que l'educació ha de formar els futurs ciutadans per a conviure en una democràcia. Les desavinences venen sobre com fer-ho. Creiem que cal aprofitar totes les dreceres, però, sense cap mena de presumpció, crec que la filosofia és el camí ral per una educació democràtica.

A parer de Matthew Lipman, creador del Currícutum *Philosophy for Children*, almenys tres de les facetes de l'educació democràtica són de caire filosòfic*:

1) La filosofia com a formació conceptual i d'anàlisi de conceptes. La filosofia treballa amb conceptes abstractes i significatius que li proporcionen utilitat terminològica, especialment en termes fonamentals i controvertits com *llibertat*, *justícia* i *veritat*. Termes que no poden definir-se d'una vegada per totes però que resulten imprescindibles. Són conceptes que només prenen sentit si s'examinen en comunitat.

2) La filosofia com a capacitat de potenciar un pensament multidimensional. La filosofia té un potencial educatiu que pot millorar la capacitat de raonament dels ciutadans. Ajuda a elaborar un pensament ben format, eficient, acurat, crític, valoratiu i creatiu.

3) La filosofia com a capacitat de deliberar. La filosofia té un component dialògic o deliberatiu important, perquè no apel·la al consens d'opinió sinó als judicis raonats i fonamentats que es poden contrastar. Si no hi ha deliberació, ja sigui per ignorància o per falta de reflexió, no hi ha autèntica democràcia i si no hi ha educació per la deliberació és molt difícil parlar de democràcia.

La filosofia, doncs, potencia la formació i anàlisi de conceptes, contribueix a l'educació d'un pensament multidimensional i aporta una actitud deliberativa.

L'educació del pensar s'ha fet palesa amb l'expansió de la democràcia i el canvi sociotecnològic. Avui ja no necessitem només adults instruïts, sinó adults que pensin. Ni la política ni la indústria es poden permetre individus poc crítics i poc creatius. Calen adults reflexius i raonables. Les escoles han de prioritzar altres objectius que la simple transmissió d'informació, la memorització acrítica i la repetició de continguts. Per posar-ne dos exemples:

.La demanda social del mercat laboral i de les actituds cíviques que exigeixen la vida majoritàriament urbana no encaixen amb un sistema educatiu decimonònic

que només s'ha eixamplat en quantitat però no en qualitat ni en recursos educatius.

. Cal canviar algunes percepcions dels ensenyants sobre quin ha de ser l'objectiu de l'educació: la necessitat que es viu a les aules d'ocupar-se més de l'ensenyament com a procés i no com a finalitat, i això significa adonar-se que la tasca educativa va més enllà de l'èxit o fracàs escolar en sentit "acadèmic".

Certament, l'exercici lliure i conscient dels valors democràtics exigeix capacitat i interès però també autonomia personal. Ara bé, l'autonomia no ens ve donada, cal conquerir-la, cal incorporar-la com a actitud positiva, com actitud combativa i, si convé, com a actitud defensiva. Naixem amb capacitat deliberativa, però com totes les capacitats cal que la cultivem. Una societat democràtica no pot passar per alt que els seus estudiants han d'educar-se democràticament. La democràcia com a valor i com a pràctica no ve donada, no és innata.

Com tot cultiu cal assaonar-lo, regar-lo, abonar-lo, vigilar-lo, tot allunyant-lo de les devastats de la climatologia doctrinària en voga. Així doncs, ens hem d'esmerçar també a l'escola en treballar per generar persones autònomes, amb criteri i amb capacitat i voluntat de decisió.

Des de Filosofia 3/18** proposem de treballar en forma de comunitat de recerca. La comunitat de recerca és un microcosmos del que és una democràcia perquè es governa pels implicats, perquè usa l'argumentació, perquè es corresponsabilitza de la marxa del grup, s'autoregeix i s'autoregula. Aquesta pràctica fa que els alumnes esdevinguin experimentadors del procés democràtic.

La idea de **comunitat** implica la creació d'un clima afectiu, de confiança mútua, on els estudiants poden parlar i ser escoltats amb respecte i on l'única regla d'or és la correcció tant pel que fa al to de les intervencions, evitant agressivitats i violències verbals, com al rigor en les exposicions i en l'argumentació. La comunitat de recerca ha d'encoratjar els estudiants a pensar filosòficament. Cal aconseguir una atmosfera amable que permeti el diàleg sense reserves, oberta a les preocupacions i inquietuds dels alumnes.

L'altra és l'aspecte d'investigació, l'ús dels **procediments de la recerca**. Fomentar la investigació vol dir aconseguir un clima on els nois i noies se sentin estimulats a pensar, a descobrir, a esbrinar. Partint de la base, però, que la recerca filosòfica té entitat pròpia i no li cal emmascarar cap ideologia política o religiosa ni ha de voler copiar les formes i els mètodes de la recerca científica.

Tal com mostra l'enquesta mundial que va encarregar l'Unesco sobre el paper de la filosofia i que van respondre més de 67 països representatius de totes les regions del món i de tots els sistemes d'ensenyament: la reflexió filosòfica és cada vegada més necessària.

-----

*Matthew Lipman. *The Contributions of Philosophy to Deliberative Democracy*, dins de *Teaching Philosophy on the Eve of the Twenty-first Century*. Ankara, 1998.

** Filosofia 3/18 és una proposta educativa del GrupIREF, que consisteix en l'adaptació de part del currículm *Philosophy for Children* creat per M. Lipman i una part de creació pròpia.